

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší správní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Petra Mikeše a soudců Milana Podhrázkého a Jitky Zavřelové v právní věci žalobců: **a) L. Š., b) O. Š.**, oba zast. JUDr. Pavlem Hráškem, advokátem se sídlem Týnská 1053/21, Praha 1, proti žalovanému: **náčelník Vojenské policie**, se sídlem Rooseveltova 620/23, Praha 6, proti rozhodnutí žalovaného ze dne 5. 8. 2014, čj. 187-2/2014-5104, o kasační stížnosti žalobců proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 25. 9. 2018, čj. 5 Ad 20/2014-33,

t a k t o :

- I.** Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. 9. 2018, čj. 5 Ad 20/2014-33, **se ruší.**
- II.** Rozhodnutí žalovaného ze dne 5. 8. 2014, čj. 187-2/2014-5104, **se ruší** a věc **se vrací** žalovanému k dalšímu řízení.
- III.** Žalovaný **je povinen** zaplatit žalobkyni a) náhradu nákladů řízení o žalobě a kasační stížnosti v celkové výši 9 547 Kč k rukám jejího zástupce JUDr. Pavla Hráška, advokáta, do 30 dnů od právní moci tohoto rozsudku.
- IV.** Žalovaný **je povinen** zaplatit žalobci b) náhradu nákladů řízení o žalobě a kasační stížnosti v celkové výši 9 547 Kč, k rukám jeho zástupce JUDr. Pavla Hráška, advokáta, do 30 dnů od právní moci tohoto rozsudku
- V.** Žalobci b) **se vrací** zaplacený soudní poplatek za kasační stížnost ve výši **5 000 Kč**, který mu bude vyplacen z účtu Nejvyššího správního soudu k rukám JUDr. Pavla Hráška, advokáta, ve lhůtě 30 dnů od právní moci tohoto rozsudku.

O d ů v o d n ě n í :

I. Vymezení věci

[1] Velitel Velitelství ochranné služby Vojenské policie Praha (dále „správní orgán I. stupně“) rozhodnutím ze dne 29. 4. 2014 vydaným na základě § 145 odst. 1 písm. c) zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů (dále „zákon o vojácích z povolání“) zamítl žádost žalobců (dále „stěžovatelé“) a nepřiznal jim nárok na náhradu škody na zdraví dle § 112 téhož zákona, které se domáhali z důvodu porušení povinnosti Ministerstva obrany zajišťovat pro vojáky zdravotní péči dle § 59 odst. 2 písm. a) a § 94 zákona o vojácích

z povolání, ve znění do 30. 9. 2009. V důsledku tohoto porušení podle stěžovatelů došlo dne X k úmrtí plk. Ing. O. Š. Žalovaný zamítl odvolání stěžovatelů a rozhodnutí správního orgánu I. stupně potvrdil.

[2] Proti rozhodnutí žalovaného podali stěžovatelé žalobu k Městskému soudu v Praze. Ten ji dle § 78 odst. 7 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „s. ř. s.“), zamítl rozsudkem uvedeným v záhlaví. Uvedl, že stát nenese odpovědnost za úmrtí plk. Š., protože k němu nedošlo v důsledku zanedbání povinné zdravotní péče ze strany jeho ošetřujícího lékaře. Na úmrtí se podílelo více různých faktorů. Na základě znaleckých posudků není možné považovat pouze vysoký krevní tlak za hlavní příčinu úmrtí. Ošetřující lékař nepostupoval *non lege artis*. Rozsáhlejší vyšetření zemřelého neprováděl, protože k tomu na základě preventivních prohlídek neshledal vzhledem k objektivním nálezům důvody. Nedošlo tak ani k porušení právní povinnosti poskytnout vojákovi náležitou zdravotní péči.

II. Obsah kasační stížnosti a vyjádření žalovaného

[3] Proti rozsudku městského soudu podali stěžovatelé kasační stížnost z důvodu dle § 103 odst. 1 písm. a), b) a d) s. ř. s.

[4] Stěžovatelé předně namítli, že soud chybně posoudil příčinnou souvislost mezi postupem ošetřujícího lékaře a úmrtím plk. Š. Podle judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu nemusí poškozený jednoznačně prokázat příčinnou souvislost mezi lékařským postupem a následkem, postačí závěr o pravděpodobnosti 70 až 80%. Neléčená hypertenze byla podle obou znalců nejpravděpodobnější příčinou zbytnění levé komory srdce. Toto zbytnění poté vedlo při zvýšené fyzické námaze k arytmií srdce, která způsobila smrt. Jiné příčiny nebyly zjištěny. Bylo tedy na místě uzavřít, že souvislost byla dostatečně prokázána. Dále stěžovatelé namítli, že soud postup *lege artis* ošetřujícího lékaře zkoumal pouze na základě jeho vlastních vyjádření, což je nepřipustné. Tvrzení lékaře bylo nutné podrobit kritickému zkoumání a objektivně zjistit, při jakých hodnotách je možno hovořit o hypertenzi.

[5] Správní orgány se nedostatečně vypořádaly s argumentací stěžovatelů, že zemřelý nebyl dostatečně vyšetřen na to, zda netrpí hypertenzí, přesto, že zde existovaly objektivní příznaky, které měly vést ke zvýšené kontrole jeho zdravotního stavu. Závěr o tom, že ošetřující lékař postupoval *lege artis* opřely správní orgány o vyjádření MUDr. S., který není znalcem v oboru kardiologie, a o vyjádření samotného ošetřujícího lékaře. Naopak nezohlednily přesvědčivější posudek MUDr. H., který odborníkem je. Jejich rozhodnutí je proto nedostatečně odůvodněné.

[6] V závěru stěžovatelé namítli vadu řízení před městským soudem spočívající v tom, že si soud neobstaral znalecký posudek od znalců z daného oboru. Ve výsledku pak vycházel z vyjádření osob, které nedisponují potřebnými znalostmi. Stěžovatelé navrhli, aby Nejvyšší správní soud zrušil rozsudek městského soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

[7] Žalovaný ve svém vyjádření uvedl, že se ztotožňuje s rozsudkem městského soudu. Ze znaleckých posudků plyne, že úmrtí bylo náhlým následkem kardiovaskulárního onemocnění, přičemž k němu došlo v důsledku zvýšené fyzické námahy. Z posudku MUDr. H. ovšem neplyne, že by hypertenze byla příčinou úmrtí, jak dovozují žalobci. Zemřelý byl sledován pro podezření na možnou hypertenzi a byla mu prováděna příslušná kontrolní měření EKG, která diagnózu nepotvrzovala. Dle znalce se na srdeční arytmií vedoucí ke smrti podílela řada faktorů, přičemž zvýšený krevní tlak mohl být jednou z nich.

[8] Dále uvedl, že ošetřující lékař přijal adekvátní opatření pro podezření na hypertenzi. Není tedy pravdou, že by na zjištěnou počínající hypertenzi nijak nereagoval. Při posuzování, zda byl zvolený postup *lege artis* je nutné hodnotit zvolený postup tzv. *ex ante*, tj. na základě informací, které měl lékař k dispozici v době rozhodování o diagnóze a o způsobu léčby. Základním

pokračování

předpokladem pro postup *non lege artis* je rovněž příčinná souvislost mezi jednáním lékaře a škodlivým následkem. Musí se jednat o příčinu, bez které by k následku nedošlo. Pokud měl tedy soud za prokázané, že neexistovala příčinná souvislost mezi jednáním lékaře a úmrtím, nebylo nutné prokazovat dalším znaleckým posudkem, zda byl postup lékaře *lege artis*.

[9] Žalovaný navrhl kasační stížnost zamítnout.

III. Posouzení Nejvyšším správním soudem

[10] Kasační stížnost je důvodná.

[11] Před věcným projednáním námitek stěžovatelů se Nejvyšší správní soud nejprve zabýval povahou uplatněného nároku. Od ní se totiž odvíjí pravomoc orgánu o věci rozhodnout i právní úprava, která na nárok dopadá. Chybně určená povaha nároku by tedy mohla vést k vadě řízení, která má za následek nezákonnost rozhodnutí ve věci samé nebo ke zmatečnosti řízení. Dle § 109 odst. 4 s. ř. s. tyto vady zkoumá soud z úřední povinnosti i bez námítky.

III.A Pravomoc služebních orgánů a soudů

[12] V nyní projednávané věci se stěžovatelé jako pozůstalí domáhali „náhrady škody za úmrtí“ zemřelého vojáka z povolání způsobené porušením právní povinnosti Ministerstva obrany spočívající v neposkytování řádné zdravotní péče vojákově, přičemž k úmrtí nedošlo v souvislosti s úrazem, či nemocí z povolání. Uvedeného nároku se nejdříve domáhali civilní žalobou podanou k Obvodnímu soudu pro Prahu 6. Ten řízení o žalobě usnesením ze dne 5. 12. 2012, čj. 19 C 155/2011-68, zastavil z důvodu, že nejde o soukromoprávní nárok a není tak dána pravomoc civilních soudů. Věc dále postoupil Ministerstvu obrany jako orgánu, do jehož pravomoci patří. Rozhodnutí obvodního soudu potvrdil odvolací i dovolací soud (usnesení Městského soudu v Praze ze dne 9. 4. 2013, čj. 23 Co 7/2013-83, a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 1. 2014, čj. 21 Cdo 2766/2013-116). V posuzované věci soudy rozhodující v občanském soudním řízení dospěly k názoru, že nárok, kterého se stěžovatelé jako pozůstalí domáhají, vyplývá ze služebního poměru zemřelého vojáka.

[13] Stěžovateli uplatňovaný nárok, ač jej formálně označují jako náhradu škody, je věcně nárokem na náhradu nemajetkové újmy pozůstalých. Z podání stěžovatelů je patrné, že se věcně nejedná o náhradu škody, tak jak ji chápe současná právní teorie a praxe. Za škodu se totiž označuje újma v majetkové sféře poškozeného objektivně vyjádřitelná penězi. Stěžovatelé ovšem svůj nárok neopírají o majetkovou ztrátu. Věcně se nedomáhají majetkové škody, jako je například nárok na náklady pohřbu nebo náhradu ztráty na výživném. Fakticky požadují jednorázové odškodnění újmy způsobené přímo ztrátou blízké osoby (manžela a otce). Jde tak svou povahou o újmu nemajetkovou [srov. Hulmák, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014].

[14] Zároveň jde o náhradu újmy za úmrtí vojáka z povolání způsobené údajným porušením právní povinnosti Ministerstva obrany vztahující se ke služebnímu poměru. Nárok tak odvozují z porušení povinností vázících se ke služebnímu poměru zemřelého vojáka. Judikatura se v těchto případech (stejně jako v případech služebního poměru policistů či jiných příslušníků bezpečnostních sborů) shoduje na tom, že služební poměr je svojí povahou poměrem veřejnoprávním. Jde o poměr státně zaměstnanecký, který vzniká mocenským aktem služebního funkcionáře a zahrnuje další specifika jako je například požadavek na služební kázeň. Výrazně se tak odlišuje od poměru pracovněprávního, který má soukromoprávní povahu a jeho účastníci mají rovné postavení. Veřejnoprávní povaha služebního poměru je příznačná pro vzájemné vztahy účastníků služebního poměru jako celku, bez ohledu na to, jakým způsobem je oprávněný uplatní (srov. např. usnesení NS ze dne 24. 4. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5948/2017,

č. 59/2019 Sb. NS, rozsudek NSS ze dne 30. 10. 2003, čj. 6 As 29/2003-97, č. 415/2004 Sb. NSS, usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 4. 5. 2005, čj. Konf 51/2004-9, č. 615/2005 Sb. NSS).

[15] Povinnost Ministerstva obrany poskytovat vojákům z povolání zdravotní péči je jednou z povinností, které stát (zde Ministerstvo obrany jako příslušná státní složka) má vůči vojákům ve služebním poměru a kterou výslovně stanoví zákon o vojácích z povolání. Ministerstvo odpovídá rovněž za organizaci zdravotní péče [viz § 59 odst. 2 písm. a) a § 94 odst. 1 zákona o vojácích z povolání]. Tato povinnost je svázána s omezením práva vojáku na možnost volby poskytovatele zdravotních služeb, jak vyplývalo z § 9 odst. 3 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění účinném do 31. 3. 2012 [nyní § 29 odst. 2 písm. g) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách]. Nejedná se tedy o klasický vztah zdravotního zařízení a pacienta. Zdravotní služby vojákům poskytuje stát prostřednictvím tzv. vojenských poskytovatelů (pouze těch, kterým Ministerstvo obrany udělilo patřičné oprávnění). Povinnost Ministerstva obrany poskytovat vojákům z povolání zdravotní péči plyne přímo ze služebního poměru a zdravotní péče o vojáky je neoddělitelně spojena právě s existencí tohoto poměru. Je zřejmé, že tato úprava je odůvodněna nadstandardními nároky na zdravotní stav vojáků, který může výrazně ovlivňovat jejich schopnost plnit služební úkoly. I když se tedy v dané věci bude dále primárně jednat o nárok plynoucí z porušení povinnosti poskytnout řádnou lékařskou péči, je na místě vycházet z předpisů upravujících služební poměr, nikoliv z obecné úpravy poskytování zdravotní péče. Rozhodnou je totiž skutečnost, že tuto povinnost měl porušit stát v postavení jedné ze stran služebního poměru, z jehož existence mu povinnost plyne.

[16] Jak vyplývá z dále uvedeného, nárok, kterého se stěžovatelé domáhají, však není výslovně uveden v zákoně o vojácích z povolání. Je proto třeba posoudit, zda jej mají řešit služební orgány. Jak již bylo uvedeno, služební poměr i nároky z něj vyplývající mají veřejnoprávní povahu. Nelze je tak považovat za věci soukromoprávní, i pokud nějaký nárok není výslovně v příslušném zákonu uveden, ale je ze služebního vztahu jasně odvozován. Rozhodování o takovém nároku nespěchá civilním soudům ani jiný zákon ve smyslu § 7 odst. 3 o. s. ř. V tomto směru lze odkázat i na judikaturu zvláštního senátu (zejména usnesení ze dne 25. 2. 2016, čj. Konf 10/2015-11, č. 3481/2016 Sb., ve věci bezdůvodného obohacení z veřejnoprávních smluv). Ta dovozuje, že dokonce i tehdy, kdy jde o svou povahou zpravidla soukromoprávní nárok (jako bezdůvodné obohacení), pak pokud je odvozen z veřejnoprávního institutu, má být považován za veřejnoprávní. Tento přístup rovněž odpovídá smyslu a účelu rozdělení pravomocí mezi orgány rozhodujícími v oblasti soukromého a veřejného práva. Je totiž žádoucí, aby o komplexu práv a povinností vyplývajících z jedné rozhodné skutečnosti rozhodoval pokud možno jeden orgán. I když má nárok na náhradu újmy typicky povahu soukromoprávní, v nyní projednávané věci vyplývá ze služebního poměru vojáka z povolání a je tak na místě jej považovat za obdobu nároku soukromoprávního ve věci služebního poměru. Ve věcech služebního poměru jsou pak dle § 2 odst. 2 zákona o vojácích z povolání oprávnění činit veškeré úkony (včetně rozhodování) služební orgány (prezident republiky a ministr obrany) a další osoby, pokud k tomu jsou rozkazem služebního orgánu určené (velitelé, náčelníci a další (dále jen „služební orgány“). Nejvyšší správní soud tak souhlasí se závěry civilních soudů, ke kterým dospěly v dané věci v průběhu předcházejícího řízení (viz shora bod [12]), že pravomoc rozhodovat o nároku mají služební orgány.

[17] Pro úplnost Nejvyšší správní soud rovněž uvádí, že nárok stěžovatelů, je nárokem vyplývajícím ze vztahů veřejného práva (ze služebního poměru vojáka), pravomoc k soudnímu přezkumu mají proto správní soudy [viz § 4 odst. 1 písm. a) s. ř. s.].

III.B Aplikovatelná právní úprava

[18] Služební orgány v prvním řízení týkajícím se úmrtí plk. Š. dospěly k závěru, že nešlo o služební úraz, ani o nemoc z povolání. Původně uplatňovaný nárok dle § 121 zákona o vojácích z povolání proto zamítly (rozhodnutí náčelníka Vojenské policie ze dne 9. 5. 2011, čj. 128-5/2011-5104). V nyní přezkoumávaném řízení posuzovaly nárok stěžovatelů dle § 112 téhož zákona, který zakotvuje obecnou odpovědnost státu za škodu způsobenou vojákov. Stěžovatelé se sice výslovně domáhají „náhrady škody za úmrtí“, jak je ovšem uvedeno výše (viz bod [13]) jde o nemajetkovou újmu pozůstalých. Ustanovení § 112 zákona o vojácích z povolání nicméně výslovně zakotvuje pouze nárok na náhradu vzniklé škody, nikoliv nemajetkové újmy.

[19] Ostatně i zákon o vojácích z povolání v § 127 odst. 1 uvádí, že „náhrada škody se poskytuje ve výši skutečné škody, a to v penězích...“. Je tedy zřejmé, že pojem škoda i zákon o vojácích z povolání chápe pouze jako majetkovou újmu poškozeného. Daný zákon pak náhradu nemajetkové újmy výslovně umožňuje pouze ve zvlášť vymezených případech. S náhradou nemajetkové újmy počítá pouze v případě služebního úrazu, či nemoci z povolání, pokud jde o náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění [viz § 116 písm. c) a d)] nebo jednorázové odškodnění pozůstalým [§ 121 písm. c) a d)]. Náhradu pozůstalým v podobě nemajetkové újmy tedy § 112 zákona o vojácích z povolání sám o sobě neumožňuje. Nemajetkovou újmu pozůstalých v případě, že nedošlo ke služebnímu úrazu či nemoci z povolání, výslovně neupravuje ani jiné ustanovení zákona o vojácích z povolání. V této otázce dotčený zákon nestanoví ani podpůrné užití jiného právního předpisu.

[20] Nejvyšší správní soud tak dále zkoumal, zda chybějící výslovná úprava v zákoně o vojácích z povolání představuje mezeru v zákoně a bylo by na místě v této otázce analogicky vytvořit právo. Mezera v zákoně je proti-plánová neúplnost zákonodárství. Nastává, pokud zákonodárce nevzal v potaz hodnoty, principy, či argumenty, které jsou imanentní právnímu řádu jako celku. Nelze jí rozumět rozpor s principem účelnosti nebo právně politickými představami interpreta, ale s teleologickým pozadím celého právního řádu. Teleologická mezera v zákoně pak obecně připouští její vyplnění. Je nutné rozlišovat mezi tzv. mezerou pravou a nepravou. O mezeru pravou se jedná v situaci, kdy aplikace jedné právní normy logicky předpokládá jinou právní normu, která však chybí a bez jejíhož doplnění je dané ustanovení neaplikovatelné. Obsahem mezery nepravé je pak neúplnost psaného práva ve srovnání s explicitní úpravou obdobných případů, tj. neúplnost z pohledu principu rovnosti anebo z pohledu obecných právních principů. V takové situaci není v pozitivním právu pravidlo, které na situaci dopadá, nebo na jednu situaci pravidlo dopadá a na druhou, která má stejný hodnotový základ, nikoliv (srov. rozsudky NSS ze dne 21. 1. 2016, čj. 6 As 75/2015-17, č. 3383/2016 Sb. NSS, ze dne 31. 8. 2009, čj. 8 As 7/2008-116, č. 1953/2009 Sb. NSS, náleží Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06).

[21] Pro zhodnocení úpravy obdobných případů a úplnosti posuzované právní úpravy se předně jeví jako vhodné srovnání s právní úpravou obsaženou v zákoně č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění účinném do 8. 10. 2009 (dále „zákon o služebním poměru“). Oba předpisy upravují vztahy vyplývající ze služebního poměru ke státu, liší se pouze složka státu, které je příslušník ve služebním poměru podřízen. Zákon o služebním poměru v § 98 odst. 1 zakotvuje obecnou odpovědnost bezpečnostního sboru v případě porušení jeho právní povinnosti při výkonu služby nebo v přímé souvislosti s ní. Jde tedy o zrcadlovou úpravu § 112 zákona o vojácích z povolání. Na rozdíl od zákona o vojácích z povolání v odstavci 2 dotčeného ustanovení ovšem stanovuje možnost náhrady újmy vzniklé mimo úraz či nemoc z povolání (tzv. jiná škoda na zdraví) za splnění podmínek odstavce 1 a následně výslovně vylučuje možnost náhrady nemajetkové újmy pozůstalých (jednorázové

odškodnění pozůstalých). Obecně tedy připouští existenci uvedeného nároku, ale zároveň jej v případě služebního poměru příslušníků bezpečnostních sborů vylučuje. Zákonodárce v důvodové zprávě tuto skutečnost nijak nezdůvodnil.

[22] Za svojí povahou blízký právní předpis bylo možné považovat rovněž zákon č. 218/2002 Sb. o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců (dále „služební zákon“; nahrazen současným zákonem č. 234/2014 Sb., o státní službě), který měl upravovat právní poměry a služební vztahy dalších státních zaměstnanců, byť ve své převážné části nikdy nenabyl účinnosti. Tento zákon stanovil, že odpovědnost České republiky za škodu způsobenou zaměstnanci se řídí zákoníkem práce (§ 105 odst. 1).

[23] Relevantní úpravou k srovnání právní úpravy náhrady nemajetkové újmy v souvislosti s výkonem povolání je i zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění do 30. 9. 2015. Ten upravuje primárně pracovně-právní poměry zaměstnanců v soukromé sféře, prostřednictvím zákona o státní službě (do roku 2014 služebního zákona) však dopadá i na některé veřejnoprávní služební poměry. (k rozdílnosti poměrů viz bod [14]). Zákoník práce je však zejména na základě analogie aplikovatelným zákonem i proto, že jde o obecný předpis upravující nároky plynoucí z výkonu závislé práce. *„Právě tato základní charakteristika je shodná pro pracovněprávní vztahy i vztahy služební, neboť vyjadřuje slabší postavení jedné ze stran tohoto vztahu, které je legislativně kompenzováno ve smyslu přiznání některých práv zaměstnanci. I pro služební poměr je tedy příznačná asymetrie v postavení zaměstnance a zaměstnavatele (státu)“* (srov. rozsudek NSS ze dne 24. 1. 2020, čj. 3 As 124/2017-31, č. 4008/2020 Sb. NSS). Upravuje obecné instituty pracovního práva, ze kterých zákon o vojácích z povolání i další zákony upravující služební poměr vycházejí. Zaměstnancům v pracovně-právních vztazích pak vznikají nároky týkající se náhrady újmy ze strany zaměstnavatele, které zákoník práce komplexně upravuje.

[24] Podle zákoníku práce, jestliže ve vztahu k uplatněnému nároku na náhradu újmy nebyly splněny podmínky zvláštní odpovědnosti zaměstnavatele za škodu, respektive újmu (v daném případě za újmu vzniklou pracovním úrazem), je třeba posoudit odpovědnost zaměstnavatele podle § 265 zákoníku práce, tedy z hledisek obecné odpovědnosti za škodu (viz např. rozsudek NS ze dne 23. 2. 2017, sp. zn. 21 Cdo 630/2016). Podle ustálené soudní praxe Nejvyššího soudu uvedené ustanovení dopadá i na případy poškození zdraví. V takovém případě je třeba prokázat porušení právních povinností, které mělo za následek vznik škody zaměstnance na zdraví, a příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody. Pro způsob a rozsah náhrady této škody na zdraví pak dle § 384 odst. 3 zákoníku práce (dnes § 271n odst. 2) platí ustanovení o pracovních úrazech (rozsudek NS ze dne 24. 3. 2016, sp. zn. 21 Cdo 4394/2014).

[25] Přestože zákoník práce výslovně neuvádí, že v případě obecné odpovědnosti za škodu na zdraví je zaměstnavatel povinen poskytnout náhradu újmy pozůstalým způsobenou úmrtím zaměstnance, je nutné pojem škody na zdraví vykládat v kontextu systematiky zákoníku práce a jeho historického vývoje. Předně ze systematiky zákoníku práce vyplývá, že ustanovení o pracovních úrazech (pátý díl třetí hlavy části 11. zákoníku práce) zahrnuje vedle náhrady škody na zdraví zaměstnanci i náhradu škody pozůstalým v případě úmrtí zaměstnance, včetně jednorázového odškodnění (oddíl 3). Na základě § 384 odst. 3 je tedy nutno hradit i náhradu škody při úmrtí. Stejně tak pojem poškození zdraví, ke kterému se vztahuje citovaná judikatura Nejvyššího soudu, je nutné vykládat tak, že zahrnuje i úmrtí zaměstnance jako nejzávažnější následek poškození zdraví. Tomu odpovídá i původní definice pracovního úrazu obsažená v § 380 zákoníku práce ve znění do 31. 12. 2007, která za pracovní úraz považuje porušení zdraví, k němuž došlo nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů. Až později byl zákonodárcem pro zpřesnění výslovně doplněn za termín *poškození zdraví* i pojem smrti. Není ovšem pochyb, že za poškození zdraví zákonodárce považoval i před danou novelou úmrtí zaměstnance. Škodou na zdraví vzniklou jinak než pracovním

pokračování

úrazem je pak poškození zdraví, ke kterému nicméně nedošlo působením úrazového děje (tj. krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů). Lze také poukázat i na to, že předchozí zákoník práce č. 65/1965 Sb. v posledním účinném znění (dále „starý zákoník práce“) obsahoval pravidlo obdobné § 384 odst. 3 (nyní § 271n odst. 2) zákoníku práce v § 205b odst. 1 větě druhé nicméně s tím rozdílem, že výslovně vylučoval jednorázové odškodnění pozůstalých („*Jde-li o jinou škodu na zdraví než z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, platí pro způsob a rozsah její náhrady ustanovení o pracovních úrazech s tím omezením, že jednorázové odškodnění pozůstalým nepřísluší.*“). Je tedy evidentní, že předchozí zákoník práce výslovně počítal s tím, že škoda na zdraví zahrnuje i úmrtí, protože jinak by neměl důvod vylučovat jednorázové odškodnění pozůstalých. Vzhledem k tomu, že tato výlučka do obsahově shodného pravidla v novém zákoníku práce přejata nebyla, lze naopak předpokládat, že bylo úmyslem zákonodárce, aby zaměstnavatel byl povinen k náhradě nemajetkové újmy vzniklé pozůstalým v důsledku úmrtí zaměstnance.

[26] Ke stejnému závěru ohledně § 265 ve spojení s § 384 odst. 3 zákoníku práce lze dospět i při zohlednění koncepce odpovědnosti škody v zákoníku práce a obecných východisek náhrady škody dnes zakotvených v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (respektive v tehdy platném zákoně č. 40/1964 Sb., starém občanském zákoníku). Obecnou podmínkou pro vznik povinnosti nahradit škodu je protiprávní jednání škůdce, případně jednání v rozporu s dobrými mravy (viz § 2909 a § 2910 občanského zákoníku). V případě zákoníku práce je povinnost k náhradě škody dále rozšířena v zájmu ochrany zaměstnanců i na situace pracovních úrazů a nemocí z povolání, kdy porušení povinnosti zaměstnavatele není podmínkou a ten za škodu vzniklou pracovním úrazem a nemocí z povolání (včetně úmrtí zaměstnance) odpovídá bez ohledu na zavinění. Obecná odpovědnost zaměstnavatele dle § 265 je na druhou stranu promítnutím obecného pravidla, že za škodu odpovídá ten, kdo ji způsobil protiprávním jednáním. Vztahuje se tedy na situace, kdy nejsou naplněny podmínky pro uplatnění rozšířené odpovědnosti zaměstnavatele, u níž nemusí nastat porušení právní povinnosti (nejsou splněny podmínky pracovního úrazu či nemoci z povolání), ale aplikuje se modifikovaná verze obecné úpravy odpovědnosti, pro kterou je základním předpokladem porušení právní povinnosti zaměstnavatelem (případně jeho zaměstnancem). Bylo by proto v rozporu s východisky institutu odpovědnosti za škodu, kdyby zaměstnavatel odpovídal za újmu na zdraví spočívající v úmrtí zaměstnance v případě, kdy žádnou svoji povinnost neporušil, ale nebyl by odpovědný, ačkoliv by tato újma vznikla v souvislosti s porušením jeho právní povinnosti.

[27] Na základě výše uvedených právních úprav a s vědomím, že zákon o služebním poměru nárok na jednorázové odškodnění jiné škody na zdraví výslovně vylučuje, se Nejvyšší správní soud domnívá, že by bylo nespravedlivé a v rozporu s principem rovnosti a bezrozpornosti právního řádu, pokud by pozůstalým po zaměstnancích ve státní službě a v soukromé sféře náležela náhrada nemajetkové újmy, zatímco pozůstalým po vojácích z povolání by ve stejných situacích náhrada nemajetkové újmy nepřislušela, ačkoliv takové právo zákon výslovně neomezuje. Omezení výslovně stanovené v § 98 odst. 2 zákona o služebním poměru pak Nejvyšší správní soud považuje s ohledem na dále uvedené za protiústavní, a proto jej nepovažuje za možné použít, byť jinak lze považovat zákon o služebním poměru, za právní úpravu nejbližší zákonu o vojácích z povolání.

[28] Kasační soud již dříve konstatoval, že z veřejnoprávního charakteru služebního poměru plynou pro jeho subjekty určitá omezení, která zaměstnance v soukromé sféře nestíhají. Zavedení těchto omezení však musí být legitimní, odpovídající specifickému charakteru služebního poměru a ve svém výsledku tak nemá odporovat principu rovnosti. Jde především o zvýšené nároky služební kázně a s tím spojená omezení (rozsudek sp. zn. 6 As 75/2015). Za legitimní omezení v souladu s povahou služebního poměru však dle kasačního soudu nelze

považovat odejmutí možnosti náhrady nemajetkové újmy pozůstalým. Služební poměr příslušníků bezpečnostních sborů i vojáků je zpravidla spojen s vyššími riziky, než je tomu u pracovně-právních poměrů. Přijetí těchto rizik nemůže být ale sankcionováno nižším standardem ochrany, než je tomu v klasickém zaměstnaneckém poměru. Naopak, stát, který se zavazuje k předcházení škod u svých zaměstnanců, by měl v případě porušení svých povinností poskytovat přiměřenou náhradu újmy alespoň v takovém rozsahu jako je tomu u zaměstnavatelů v soukromoprávních vztazích.

[29] Za důvod pro nižší standard ochrany pozůstalých v případech úmrtí příslušníků bezpečnostních sborů a vojáků nemůže být považována ani jiná zákonem stanovená dávka, konkrétně úmrtné (§ 164 zákona o služebním poměru a § 141 zákona vojáků z povolání). Jedná se totiž o zcela odlišně konstruovanou dávku s jiným účelem, než je jednorázové odškodnění pozůstalých. Předně přiznání tohoto nároku je vázáno na dobu dvou a více let, kterou příslušník či voják odsloužil. Nárok pozůstalým na úmrtné tak vůbec nemusí vzniknout a i přes jeho existenci by tak stále docházelo k nerovnosti mezi pozůstalými. Výše této dávky je rovněž výrazně odlišná a dávka je nezávislá na tom, jak k úmrtí došlo, zda šlo o porušení právní povinnosti zaměstnavatele či nikoliv. V jednorázovém odškodnění pozůstalých se nicméně jasně promítá odpovědnost za porušení povinnosti zaměstnavatelem a má toto konkrétní pochybení kompenzovat. Pro omezení rozsahu náhrady způsobené újmy není dán ani jiný legitimní důvod.

[30] Jak již bylo uvedeno výše, shodné omezení, které obsahuje § 98 odst. 2 zákona o služebním poměru, bylo možné nalézt v § 205b starého zákoníku práce. Toto ustanovení odráželo skutečnost, že ačkoliv zákoník práce umožňoval v případech pracovního úrazu či nemoci z povolání odškodnit i nemajetkovou újmu pozůstalých v podobě jednorázového odškodnění, tehdejší občanský zákoník (zákon č. 40/1946 Sb., ve znění do 30. 4. 2004) jednorázové odškodnění pozůstalých neznal. Ve vztazích podléhajících občanskému zákoníku tak nebylo možné jednorázové odškodnění pozůstalým přiznat. Dotčené ustanovení starého zákoníku práce v souladu s tehdejším občanským zákoníkem vylučovalo tuto možnost pro případy, kdy ke škodě došlo jinak než úrazem či nemocí z povolání. Odpovědnost za škodu v pracovněprávních vztazích při odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání vychází z principu, že zaměstnavatel nese zvýšené riziko práce a důsledky ze škod vzniklých při výkonu práce (rozhodnutí NS ČSSR ze dne 17. 12. 1968, čj. 3 Cz 58/68, č. R 51/1969 Sb. NS). Pracovní právo tak bylo v případech pracovních úrazů a nemocí z povolání více ochranné a zaručovalo vyšší standard při hrazení vzniklé újmy, než občanský zákoník. Naopak pokud se nejednalo o újmu způsobenou pracovním úrazem či nemocí z povolání uplatňoval se zásadně shodný standard s obecnou právní úpravou (tehdejším občanským zákoníkem). Tuto logiku potvrzuje i možnost regresního nároku zaměstnavatele vůči faktickému škůdci. Pokud šlo o úraz nebo nemoc z povolání musel zaměstnavatel nést náklady jednorázového odškodnění sám, jelikož náhradu vynaložených nákladů mohl uplatňovat jen v rozsahu podle občanského zákoníku, tedy bez jednorázového odškodnění pozůstalým (rozsudek NS ČR ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. 25 Cdo 254/2004) V případě jiné újmy byl nicméně povinen poškozenému zaměstnanci, případně pozůstalým, hradit jen to, čeho se může domoci regresním nárokem po faktickém škůdci (tj. rozsah odpovídal náhradě újmy v občanském zákoníku).

[31] Jelikož zákon o vojáků z povolání i zákon o služebním poměru vznikaly za účinnosti starého zákoníku práce (a občanského zákoníku, který neznal možnost jednorázového odškodnění pozůstalých), vycházel zákonodárce při koncepci jejich právní úpravy zřejmě z výše uvedených východisek. Do zákona o služebním poměru pak bylo výslovně přejato i omezení původně obsažené ve starém zákoníku práce o nemožnosti jednorázového odškodnění pozůstalým v případech jiné škody na zdraví. V minulosti pro toto omezení tedy existoval legitimní důvod. V současnosti nicméně již opodstatnění nemá, neboť možnost odškodnění nemateriální újmy pozůstalým byla zavedena jak v občanském zákoníku, tak vypuštěno shora

pokračování

uvedené omezení, které bylo obsaženo ve starém zákoníku práce. Naopak, zakládá nerovnost v právech osob na základě toho, zda jsou nebo nejsou pozůstalými příslušníků bezpečnostního sboru. Nejvyšší správní soud je proto považuje za rozporné s Ústavou. Jelikož ovšem na nyní projednávanou věc nedopadá ustanovení § 98 odst. 2 zákona o služebním poměru přímo, nemůže kasační soud podat návrh na jeho zrušení Ústavnímu soudu. Z uvedeného důvodu ho ovšem na věc neaplikuje, i když jde o ustanovení svou povahou nejbližší nyní projednávané věci.

[32] Ústavní soud k otázce omezování práv rovněž judikoval, že skutečnost, že nárok je odvozen ze služebního poměru, nemůže odůvodnit zbavení ústavně zaručených práv. Meze základních práv, jako je právo na soukromý a rodinný život podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod dotčená v tomto případě, musí plynout přímo ze zákona. Konkrétní rozsah základního práva, který má být jednotlivci garantován, musí platit pro všechny subjekty stejně a nelze jej v určitých případech pouze implicitně omezovat tím, že o něm zákon mlčí (nálezy Ústavního soudu ze dne 30. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 1/19 a ze dne 11. 9. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 24/17).

[33] Z uvedeného vyplývá že, chybějící právní úpravu náhrady nemajetkové újmy v případě, že došlo k úmrtí vojáka z povolání jinak než v důsledku služebního úrazu nebo nemoci z povolání, je třeba vnímat jako neúplnost právního řádu z pohledu rovnosti a dalších obecných principů. Jedná se tedy o nepravou mezeru práva, kterou je nutné zaplnit. Opačný závěr soudu by totiž vedl k nespravedlivému výsledku. Mezeru v zákoně lze zaplnit analogií, kterou se rozumí *„řešení právem neupravených vztahů podle právní úpravy vztahů podobných“* (rozsudek NSS ze dne 14. 9. 2011, čj. 9 As 47/2011-105). Zákon o vojácích z povolání neobsahuje ustanovení, které by bylo možné analogicky na situaci užít, analogie *legis* (zákona) je tedy vyloučena. V úvahu proto přichází pouze *analogie iuris* (práva) s podpůrným užitím zákonného ustanovení mimo zákon o vojácích z povolání, které je co do svojí povahy nejbližší na řešenou skutkovou podstatu (srov. rozsudek NSS ze dne 28. 7. 2016, čj. 9 As 69/2016-31, č. 3478/2016 Sb. NSS). Takovou úpravou by byl § 98 odst. 2 zákona o služebním poměru. Jak ale Nejvyšší správní soud uvedl výše, protože tuto úpravu považuje za protiústavní, nemůže ji na věc aplikovat. Nejbližší úpravu proto představuje zákoník práce, dle kterého se řídí v otázce náhrady škody rovněž poměry státních zaměstnanců dle zákona o státní službě. Konkrétně se aplikuje § 384 ve spojení s § 265 zákoníku práce. Ač je služební poměr svojí povahou veřejnoprávní a naopak pracovní-právní poměr dle zákoníku práce má povahu soukromoprávní, *analogii iuris* lze využít. Kasační soud vycházel již ze svých dříve judikovaných závěrů, že soukromé a veřejné právo není absolutně odděleno jedno od druhého (např. rozsudek ze dne 22. 8. 2007, čj. 2 As 88/2006-56, č. 1392/2007 Sb. NSS). *„Je třeba respektovat ucelenost a jednotu právního řádu. Vztah soukromého a veřejného práva chápe Nejvyšší správní soud jako vztah obecného a zvláštního práva. Z teorie veřejného práva jako zvláštního práva k „obecnému“ právu soukromému pak mj. vyplývá, že některé normy soukromého práva lze použít i ve veřejném právu tam, kde veřejnoprávní úprava chybí či je kusá a kde nelze dospět k rozumnému závěru, že absence či kusost úpravy má svůj samostatný smysl a účel.“* (rozsudek NSS sp. zn. 6 As 75/2015).

[34] Podle § 384 odst. 3 zákoníku práce, tedy pro způsob a rozsah náhrady jiné škody na zdraví než z důvodů pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, platí ustanovení o pracovních úrazech, které se užije za splnění podmínek obecné odpovědnosti zákoníku práce. Dle § 265 je zaměstnavatel obecně povinen nahradit škodu, která vznikla v souvislosti s výkonem pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi porušením právních povinností nebo úmyslným jednáním proti dobrým mravům (odstavec 1). Zaměstnavatel je rovněž povinen nahradit škodu zaměstnanci, kterou mu způsobili porušením právních povinností v rámci plnění pracovních úkolů zaměstnavatele zaměstnanci jednající jeho jménem (odstavec 2). V těchto případech není rozhodující, zda škoda zaměstnanci vznikla při plnění pracovních

úkolů. Došlo-li tedy k úmrtí vojáka z povolání, ačkoliv se nejednalo o služební úraz ani nemoc z povolání, a tvrzenou příčinou je porušení povinnosti Ministerstva obrany poskytnout řádnou zdravotní péči (respektive porušení povinnosti lékaře, který tuto povinnost Ministerstva obrany fakticky vykonával), užijí se pro posouzení nároku na náhradu újmy pozůstalým na základě *analogie iuris* ustanovení § 384 a § 265 odst. 2 zákoníku práce. Rozsah a způsob náhrady této újmy se pak bude řídit ustanovením o náhradě škody na zdraví (resp. úmrtí) z důvodů úrazu či nemoci z povolání (§ 121 zákona o vojácích z povolání). Konkrétně uplatňovaný nárok je svou povahou nejbližší jednorázovému odškodnění pozůstalých dle § 124 zákona o vojácích z povolání.

[35] Je tedy nutné považovat za nesprávný názor služebních orgánů (přijaty i městským soudem), že o nároku na náhradu škody na zdraví se měl aplikovat § 112 zákona o vojácích z povolání. Stěžovateli uplatněný nárok je na základě analogie práva nutné posoudit dle § 384 odst. 3 ve spojení s § 265 zákoníku práce. Na způsob a rozsah náhrady újmy se užije § 124 zákona o vojácích z povolání, který přímo upravuje výši jednorázového odškodnění pozůstalých.

[36] Spornou otázkou v této věci bylo, zda stěžovatelům lze přiznat případný nárok na náhradu nemajetkové újmy (tj. existence základu uvedeného nároku). Nejvyšší správní soud se proto omezil na posouzení pouze této otázky. V tuto chvíli se nezabýval případnými rozdíly mezi právní úpravou služebních a pracovních úrazů co do výše možné náhrady újmy, i když si je vědom, že tehdy platné předpisy upravovaly výši těchto nároků odlišně (včetně úpravy zvláštních institutů zákona o vojácích z povolání jako je již výše zmíněné úmrtné dle § 141 tohoto zákona) [srov. § 124 zákona o vojácích z povolání a § 378 (nyní § 271i) zákoníku práce]. Nejvyšší správní soud se tedy otázkou výše případné náhrady nezabýval, jelikož nebyla předmětem tohoto řízení a dosud nebyla řešena ani v řízení před služebními orgány, neboť by se stávala relevantní až v okamžiku, pokud by se ukázalo, že je nárok důvodný co do základu.

[37] Na základě posouzení povahy požadovaného nároku je rovněž nutné korigovat i názor služebních orgánů, které vyšly z toho, že stěžovatelé se domáhají náhrady škody na zdraví způsobené zemřelému a řízení proto vedly dle § 145 odst. 1 písm. c) zákona o vojácích z povolání, který stanoví, že „*v řízení ve věcech služebního poměru se rozhoduje o náhradě škody dle tohoto zákona*“. Jak bylo rozebráno již výše (viz body [13], [18] a [19]), nárok není škodou dle zákona o vojácích z povolání. Při projednání dané věci tedy nelze aplikovat § 145 odst. 1 písm. c).

[38] Nicméně i když se striktně vzato nejedná o řízení o náhradě škody výslovně upravené zákonem o vojácích z povolání v § 145, jde stále o věc služebního poměru, ve které mají dle § 2 odst. 2 zákona o vojácích z povolání pravomoc veškeré úkony činit služební orgány. Ustanovení § 145 dotčeného zákona pouze určuje, na která řízení se vztahuje zvláštní procesní úprava zákona o vojácích z povolání. V případech, které zde zákon neuvádí, je pak v oblasti veřejné správy na místě užití obecné úpravy správního řízení na základě subsidiární povahy správního řádu ve vztahu k zákonu o vojácích z povolání [viz § 1 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále „spr. ř.“)]. V uvedeném případě se totiž jedná o rozhodování o právech a povinnostech jmenovitě určené osoby, o kterých se dle § 9 spr. ř. vede správní řízení a rozhodují o nich správní orgány. Zákon o vojácích z povolání tuto možnost nevylučuje.

[39] Rozhodování v dané situaci o náhradě nemajetkové újmy pozůstalých ani žádný jiný právní předpis výslovně nesvěřuje jinému orgánu [jako např. civilním soudům v souladu s § 7 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále o. s. ř.) u rozhodování o nároku náhrady újmy způsobené diskriminačním jednáním (srov. usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 5948/2017)]. Je tedy třeba dospět k závěru, že u výslovně neuvedených nároků v zákoně o vojácích z povolání, které nejsou zvláštním zákonem svěřeny do pravomoci jiných orgánů či soudů, služební orgány vedou správní řízení. U těchto nároků se pouze neuplatní zvláštní ustanovení

pokračování

o vedení řízení ve věcech služebního poměru (obdobně viz rozsudek NSS ze dne 19. 7. 2018, čj. 7 Ads 89/2018-23, ve vztahu k řízení ve věcech služebního poměru státních zaměstnanců).

[40] Výše popsané vady spočívající v postupu dle nesprávných zákonných ustanovení ve svém výsledku však nejsou natolik zásadní, aby pro ně bylo nutné napadený rozsudek a rozhodnutí služebních orgánů rušit. Účastníci řízení totiž nebyli tímto postupem na svých právech nijak dotčeni. Dle závěrů rozšířeného senátu (usnesení ze dne 28. 7. 2009, čj. 8 Afs 51/2007-87, č. 1926/2009 Sb. NSS) soud nezruší rozhodnutí, pokud dospěje k závěru, že i přes užití právní úpravy, která na věc nedopadá, by výsledek řízení byl stejný. I přes použití formálně nesprávné hmotné úpravy, kterou se nárok uplatňovaný stěžovateli řídí, služební orgány dospěly ke správnému závěru, že vznikla újma v podobě úmrtí vojáka a věcně správně posuzovaly další předpoklady pro přiznání nároku na odškodnění. Konkrétně 1) zda došlo k porušení právní povinnosti v souvislosti se služebním poměrem jiným vojákem nebo státem, respektive zákonem pověřenou osobou, a 2) zda nastala škoda byla v příčinné souvislosti s tímto porušením právní povinnosti.

[41] Stejně tak nesprávným postupem dle procesní úpravy obsažené v zákoně o vojácích z povolání služební orgány přiznaly účastníkům minimálně stejná procesní práva, jako zaručuje správní řád. Odlišnosti procesních úprav se týkají především zvláštních institutů jako je personální rozkaz nebo řízení o odnětí hodnosti, o které se však v nyní projednávané věci nejednalo. Zákon o vojácích pak obsahuje zvláštní úpravu přezkumu rozhodnutí. Úprava použitá v nyní projednávané věci je však materiálně shodná s úpravou obsaženou ve správním řádu. Nejvyšší správní soud proto i přes uvedená pochybení v rozhodnutí služebního orgánu a rozsudku městského soudu věc meritorně projednal.

III.C Věcné posouzení

[42] V důsledku analogického užití § 265 odst. 2 zákoníku práce, není pro posouzení a případné přiznání nároku na odškodnění rozhodné, zda k úmrtí plk. Š. došlo při výkonu služby, v souvislosti s ní, nebo pro ni. Jelikož k úmrtí mělo dojít porušením povinnosti Ministerstva obrany, kterou mu ukládá zákon o vojácích z povolání a kterou má plnit v rámci služebního poměru vojáků, postačí, že bude prokázán vznik škody, ne při jaké příležitosti k ní došlo. Navíc v nyní projednávané věci shodou okolností došlo k tomu, že plk. Š. zemřel v souvislosti s výkonem služby (při služební tělovýchově). Pro přiznání odškodnění pozůstalým je rozhodující, zda došlo k porušení právní povinnosti spočívající v poskytování zdravotních služeb dle § 59 odst. 2 ve spojení s § 94 zákona o vojácích z povolání a zda je mezi tímto případným porušením a následkem v podobě smrti jmenovaného příčinná souvislost. Pokud by nebyla splněna byť jedna z uvedených podmínek, nelze nárok na náhradu újmy pozůstalým přiznat.

[43] Nejvyšší správní soud se nejdříve zabýval posouzením postupu ošetřujícího lékaře zemřelého, který vykonával povinnost Ministerstva obrany poskytovat zdravotní péči. Pokud by bylo potvrzeno, že postup lékaře byl *lege artis* a nedošlo tak k pochybení v poskytované lékařské péči, nebyla by splněna již první z podmínek odpovědnosti za škodu a bylo by nadbytečné zabývat se tím, zda byla splněna podmínka příčinné souvislosti mezi úmrtím a porušením právní povinnosti. K uvedenému Nejvyšší správní soud předně podotýká, že městský soud při posuzování povinností Ministerstva obrany vycházel z právní úpravy platné v době projednání věci před soudem, nikoliv z úpravy platné v době úmrtí. Povinnosti uložené Ministerstvu obrany je však nutné posuzovat k datu události, která k úmrtí vedla, tedy k 17. 6. 2009. V té době ještě nebyl účinný zákon o zdravotních službách. Rozsah zdravotních služeb a povinnosti řádné péče lékaře byly stanoveny zákonem o péči o zdraví lidu. Dle § 11 odst. 1 tohoto zákona poskytují zdravotníci zdravotní péči v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy. Zákon o zdravotních službách stanovuje právo pacienta na péči

na náležitě odborné úrovni (§ 28 odst. 2), kterou se rozumí „*poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznaných lékařských postupů, při respektování individuality pacienta s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti*“ (viz § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách). Přesto, že se uvedené definice v dílčích bodech liší, obě ustanovení zakládají povinnost lékařů a dalších zdravotníků postupovat *lege artis*. Současná podrobnější definice je pak odrazem výkladu a zpřesňování uvedeného pojmu. Na posouzení věci tedy nemělo uvedení nesprávné právní úpravy vliv, jelikož lékař byl i dle tehdejší úpravy povinen postupovat *lege artis* a úkolem soudu bylo posoudit, zda tento postup dodržel. Jak bylo uvedeno výše (bod [40]), dle judikatury Nejvyššího správního soudu (usnesení sp. zn. 8 Afs 51/2007), není užití nesprávného zákonného ustanovení důvodem pro zrušení, pokud by soud dospěl ke stejnému závěru, k jakému by dospěl při použití správné právní úpravy.

[44] K postupu ošetřujícího lékaře *lege artis* stěžovatelé předně namítli, že městský soud založil své posouzení pouze na vyjádření ošetřujícího lékaře, což je nepřipustné. Neověřil, při jakých hodnotách je při náležitě odborné úrovni možno hovořit o hypertenzi. Pokud nevycházel z posudku znalce v daném oboru, měl si soud obstarat jiný posudek znalce téhož oboru a nevycházet z vyjádření „nespecialistů“.

[45] Znalecký posudek i další odborné podklady jsou důkazními prostředky, které podléhají volnému hodnocení důkazů stejně jako každý jiný důkaz a bez dalšího nemají větší důkazní sílu. Jde pouze o skutkové podklady pro právní závěr soudu [v tomto případě o postupu (*non*)*lege artis*]. Ze stěžejních zásad dokazování v právu moderního státu vyplývá požadavek kritického hodnocení důkazů, tedy i znaleckých posudků a jiných odborných vyjádření. Závěry znaleckých posudků tak nemohou být soudem pouze nekriticky a mechanicky přebírány. Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě, jako každý jiný důkaz; musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale i věcné správnosti (nálezn Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2020, sp. zn. I. ÚS 3937/18). Soud však nemůže nahradit závěry znaleckého posudku svými vlastními názory. Posuzuje zejména jednoznačnost, úplnost a přesvědčivost posudku (rozsudek NSS ze dne 21. 6. 2013, čj. 6 Ads 19/2013-35, č. 2916/2013 Sb. NSS). Není ani neobvyklé, že mezi jednotlivými důkazy existují rozpory. V takovém případě je nutné, aby se rozhodující orgán s rozpory přesvědčivě vypořádal a uvedl, z jakých důvodů se přiklonil k jedné z verzí (rozsudek NSS ze dne 12. 11. 2009, čj. 1 As 84/2009-77).

[46] Nejvyšší správní soud při posuzování této námítky shledal, že ačkoliv městský soud vycházel kromě výpovědi ošetřujícího lékaře i ze znaleckého posudku MUDr. H. a odborného vyjádření MUDr. S., je pravdou, že závěr o tom, zda ošetřující lékař postupoval *lege artis*, je založen převážně na vlastním vnímání ošetřujícího lékaře, zda naměřené hodnoty byly normální či kolísavé, které nevyžadovaly léčbu. Za hypertenzi by považoval hodnoty krevního tlaku 145/95 naměřené třikrát po sobě, k čemuž podle něj nedošlo. K závěrům znaleckého posudku MUDr. H. (zejména hodnotám, které hypertenzi mají indikovat) v otázce náležitého odborného postupu městský soud fakticky nepřihlédl. Odůvodnil to tím, že závěr znalce o potřebě provést dodatečná vyšetření byl ovlivněn tím, že znalec věděl, že levá srdeční komora zemřelého byla zbytnělá. Jelikož ošetřující lékař zemřelého tuto vědomost neměl, ani mít nemohl a naměřené hodnoty nevnímal jako indikátor vysokého tlaku, jeho postup shledal soud *lege artis*.

[47] Toto odůvodnění však není dle Nejvyššího správního soudu dostatečné. Ze znaleckého posudku předně neplyne, že by znalec při uvedení hodnoty, kterou je nutné považovat již za vysoký krevní tlak a závěru, že zemřelý nebyl dostatečně vyšetřen, vycházel z faktu, že zemřelý měl zbytnělou levou srdeční komoru. Městský soud se vůbec nevyjádřil k tomu, proč hodnotu určenou znalcem nevzal v potaz a vycházel pouze z názoru ošetřujícího lékaře, respektive zcela obecných závěrů MUDr. S. („hodnoty relativně v normě“). Spornou otázkou v dané věci je, zda ošetřující lékař měl při postupu *lege artis* považovat hodnoty naměřené zemřelému za hodnoty vyžadující další vyšetření a jaká. Respektive, zda postup zvolený lékařem

pokračování

– režimové doporučení a kontrolní měření EKG – byl dostatečný. Nejvyšší správní soud souhlasí, že postup lékaře se má hodnotit z jeho perspektivy, *ex ante*, tj. na základě informací, které měl lékař k dispozici v době svého rozhodování o diagnóze. Není ale možné tuto otázku zúžit na to, zda je lékař subjektivně přesvědčen, že v minulosti postupoval správně. Naopak, je nutné ověřit, zda lékař opravdu postupoval v souladu s tehdy uznávanými poznatky vědy a zda byly vzhledem k objektivním nálezům u plk. Š. dle standardních lékařských postupů na místě další vyšetření, či nikoliv.

[48] Pokud měl soud za to, že posudek MUDr. H. nezohledňuje skutečnosti relevantní pro daný případ, měl tyto pochybnosti do svého rozhodnutí rozvést. (Poukaz na to, že posudek byl vypracován v roce 2012, zatímco k úmrtí došlo v roce 2009 a tlak byl posuzován od roku 1997, nelze považovat za dostatečné odůvodnění.) Případně měl zajistit výslech znalce či další znalecký posudek, na základě kterého by postup ošetřujícího lékaře bylo možné objektivně zhodnotit. V těchto bodech je tedy námitka stěžovatelů důvodná.

[49] Na uvedeném nemění nic ani skutečnost, že Nejvyšší správní soud nesouhlasí se stěžovateli, že by vyjádření MUDr. S. nebylo možné považovat za dostatečně odborné, protože není specialistou v oboru kardiologie. Jak totiž MUDr. S. uvedl v písemném vyjádření i při výslechu, jeho odborné vyjádření bylo zpracováno ve spolupráci s MUDr. J., kardiologem Interní kliniky Ústřední vojenské nemocnice Praha. Pokud ovšem uvedené odborné vyjádření a znalecký posudek docházejí k rozdílným závěrům, bylo nutné se s těmito rozpory vypořádat a řádně odůvodnit, proč se soud přiklonil k jednomu z nich, zatímco k závěrům druhého nepřihlédl.

[50] Stěžovatelé dále namítli i nedostatečné odůvodnění rozhodnutí žalovaného ve vztahu k posuzování postupu *lege artis*, ačkoliv městský soud dospěl k opačnému závěru. Podle stěžovatelů se však žalovaný nedostatečně vypořádal s jejich argumentací, že zemřelý nebyl adekvátně vyšetřen. Žalovaný ve svém rozhodnutí nejdříve stručně citoval vybrané části dostupných odborných podkladů a konstatoval, že i přes rozdílnost názorů odborníků nedospěl k závěru, že by lékař postupoval *non lege artis*. Tento závěr však blíže neodůvodnil. Neuvedl, proč některým z citovaných rozdílných názorů dal přednost před jinými, což je v rozporu se zásadami volného hodnocení důkazů. Citované stanovisko ředitele Odboru vojenského zdravotnictví Ministerstva obrany se pak zabývá potřebou nasazení medikace, nikoliv nedostatečností vyšetření, jak namítali stěžovatelé. V tomto případě je tak nutné souhlasit se stěžovateli, že správní orgán nedostatečně vypořádal argumentaci stěžovatelů a nevysvětlil, proč další vyšetření nebyla třeba. I v tomto případě tedy městský soud pochybil, pokud nekonstatoval nedostatečné vypořádání uvedené námítky.

[51] V posuzované věci je nutno vycházet ze skutečnosti, že vojáci z povolání mají právo na lékařskou péči *lege artis*. V souladu se zásadou materiální pravdy, která ovládá správní řízení (viz § 3 spr. ř.), je tudíž na služebních orgánech, aby zjistily bez důvodných pochybností, zda ošetřující lékař v případě péče o zemřelého skutečně postupoval *lege artis*. Na rozdíl od řízení trestního nestačí dojít k závěru, že se nepodařilo prokázat postup *non lege artis*, a proto je nutné vycházet z toho, že postup byl zákonný. Nejvyšší správní soud nepopírá, že postup *lege artis* může zahrnovat širokou paletu konkrétních kroků v dané situaci. Vymezit tento prostor je ale nutné na základě odborných závěrů. Je nutné zabývat se tím, za jakých okolností by měly lékaři pacienti poslat na další vyšetření a za jakých okolností pro tento postup nejsou důvody, i pokud mezi odborníky není úplná shoda, na tom, jaký krevní tlak již je nutné považovat za hypertenzi.

[52] Nejvyšší správní soud tedy shledal, že městský soud i žalovaný nedostatečně odůvodnily svoje závěry o tom, že ošetřující lékař postupoval *lege artis*. Především se dostatečně nevypořádaly se závěrem znalce MUDr. H., který jasně uvádí, že naměřené hodnoty měly být za hypertenzi považovány a zemřelý měl být dále vyšetřen. V dalším řízení tedy bude nutné, aby se

zabývaly tím, zda to, že ošetřující lékař zvolil při naměřených hodnotách krevního tlaku pouze režimová opatření a kontrolní měření tlaku byl postup, který lze považovat za postup *lege artis*. Samozřejmě si lze představit i to, že postup lékaře v určité době mohl být *non lege artis*, ale s ohledem na pozdější údaje o krevním tlaku by se ukázalo, že následný postup již byl *lege artis*. V dané věci si lze zejména představit, že zvýšené hodnoty tlaku naměřené původně by při postupu *lege artis* měly vést k tomu, že by plk. Š. byl odeslán na další vyšetření. Nicméně s ohledem na pozdější opakovaně naměřené normální hodnoty krevního tlaku, by řádně postupující lékař vyhodnotil, že ačkoliv by původně byla další vyšetření vhodná, s ohledem na další vývoj již jejich potřeba pominula.

[53] K námitce týkající se příčinné souvislosti Nejvyšší správní soud uvádí, že lze přisvědčit stěžovatelům v tom, že nelze trvat na povinnosti poškozeného prokázat příčinnou souvislost mezi postupem lékaře a jeho následkem s absolutní jistotou. Judikatura navazující na stěžovateli citovaný názor Ústavního soudu vyjádřený v *obiter dicto* usnesení ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08, však uvádí, že „[i] když je pro tzv. medicínské spory obvyklé, že vztah příčiny a následku nelze vždy postavit zcela najisto, tj. na 100 % (srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08...) soudní praxe důvodně vyžaduje splnění této podmínky prokázané alespoň s vysokou mírou pravděpodobnosti či stupněm braničícím s jistotou (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2014, sp. zn. 25 Cdo 1628/2013...). Nelze totiž škůdci ukládat povinnost k náhradě, jestliže podmínky vzniku odpovědnosti nejsou dány.“ (např. usnesení NS ze dne 10. 7. 2020, sp. zn. 25 Cdo 978/2019). V nálezu ze dne 20. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 173/13, zase Ústavní soud dospěl k závěru, že doktrína ztráty šancí typická pro státy common law je kontinentálnímu právnímu systému cizí a nelze tak rozdíl v náhledu obou právních kultur přiznávat zásadní význam. Příčinná souvislost má být prokázána s vysokou mírou pravděpodobnosti.

[54] Judikatura dále uvádí, že příčinou újmy může být jen ta okolnost, bez níž by škodlivý následek nevznikl. Nemusí jít o příčinu jedinou, ale pokud jde o jednu z příčin, pak musí být příčinou důležitou, podstatnou a značnou (např. usnesení NS ze dne 9. 1. 2013, sp. zn. 28 Cdo 2490/2012, nebo nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2009, sp. zn. I. ÚS 3109/08). Posouzení příčinné souvislosti je otázkou skutkovou, právní posouzení spočívá pouze v určení, mezi jakými okolnostmi má být existence vztahu příčiny a následku zjišťována, případně zda a jaké okolnosti jsou způsobilé tento vztah vyloučit (rozsudek NS ze dne 26. 4. 2007, sp. zn. 25 Cdo 915/2005).

[55] Z odborných pokladů vyplývá, že smrt plk. Š. byla důsledkem kombinace více faktorů. Hypertenze mohla představovat jeden z nich. I když MUDr. H. postavil svůj závěr o tom, že hypertenze byla příčinou zbytnění srdeční komory na pravděpodobnostním úsudku, není to bez dalšího důvod pro odmítnutí tohoto závěru. V souladu s výše citovanou judikaturou je ale nutné zkoumat míru pravděpodobnosti, s jakou lze tento závěr považovat za platný. Rozhodné pak je, zda je dána dostatečně vysoká pravděpodobnost, že jde o příčinu zbytnění levé komory. V nyní projednávané věci se ovšem nejedná o vztah jednoduché příčinné souvislosti příčiny a bezprostředního následku, ale jde o řetězec postupně navazujících příčin a následků, které by při pravidelném běhu událostí musely nastat. Zároveň tento řetězec nesmí být přerušen jinou, na jednání škůdce nezávislou skutečností (usnesení NS ze dne 23. 8. 2019 sp. zn. 25 Cdo 2468/2019).

[56] Nejvyšší správní soud uvádí, že i v případě případného přijetí závěru, že hypertenze byla nejpravděpodobnější příčinou zbytnění levé srdeční komory a zbytnění komory bylo příčinou arytmie, nelze uzavřít, že je podmínka příčinné souvislosti bez dalšího naplněna. Klíčovou otázkou v dané věci totiž je, zda postup lékaře, který případně chybně nenařídil další vyšetření zemřelého, pouze mu doporučil určitá režimová opatření (změna stravy, více pohybu) a kontrolní měření EKG, byl s vysokou pravděpodobností příčinnou (respektive byl jednou z hlavních příčin) úmrtí a jde rovněž o skutečnost, bez které by k úmrtí nedošlo.

pokračování

[57] Pokud tedy bude zjištěno, že postup lékaře byl *non lege artis*, je pak nezbytné zodpovědět otázku, zda by se situace změnila a k úmrtí by téměř jistě nedošlo, pokud by ošetřující lékař pacienta na další vyšetření odeslal. Na místě je tedy i úvaha, zda i v případě potvrzení vysokého krevního tlaku by nebylo nejvhodnějším dalším postupem pouze nařízení režimových opatření spočívajících ve změně životního stylu (redukce váhy, zdravá strava), jak okrajově zmiňuje i ředitel Odboru vojenského zdravotnictví Ministerstva obrany ve svém stanovisku. Taková opatření ošetřující lékař pacientovi doporučoval již na základě preventivních prohlídek, aniž by byl vysoký krevní tlak výslovně potvrzen. Tyto úvahy však musí správní orgán učinit v kontextu dalších zjištění a odborných podkladů týkající se příčinné souvislosti. Úkolem správních orgánů v dalším řízení je, pokud by byl zjištěn postup lékaře *non lege artis*, zabývat se otázkou, jaký postup by v případě dalších vyšetření krevního tlaku měl být dle tehdejšího stavu lékařské vědy zvolen, pokud by pacient byl na další vyšetření odeslán a vysoký krevní tlak by se případně potvrdil. Zda měl být odlišný od lékařem zvolených režimových doporučení a zda by byl způsobilý předejít náhlému úmrtí, respektive zda by na základě zvolené léčby bylo vůbec možné předejít zbytnění levé srdeční komory. V dané věci je nutné zohlednit, že k úmrtí vedl řetězec příčin a následků.

IV. Závěr a náklady řízení

[58] Nejvyšší správní soud z výše uvedených důvodů dospěl k názoru, že kasační stížnost je důvodná, a v souladu s § 110 odst. 1 s. ř. s. napadený rozsudek městského soudu zrušil. Zruší-li Nejvyšší správní soud rozhodnutí krajského soudu, a pokud již v řízení před krajským soudem byly pro takový postup důvody, současně se zrušením rozhodnutí krajského soudu může sám podle povahy věci rozhodnout o zrušení rozhodnutí správního orgánu [§ 110 odst. 2 písm. a) s. ř. s.]. Vzhledem k tomu, že v dané věci by městský soud v souladu s vysloveným závazným právním názorem neměl jinou možnost, než zrušit napadené rozhodnutí žalovaného, rozhodl Nejvyšší správní soud v souladu s § 110 odst. 2 písm. a) ve spojení s § 78 odst. 1, 3 a 4 s. ř. s. tak, že sám rozhodnutí žalovaného zrušil a věc vrátil žalovanému k dalšímu řízení. V něm bude žalovaný postupovat v souladu se závazným právním názorem vysloveným v tomto rozsudku.

[59] V případě, že Nejvyšší správní soud zrušil rozsudek krajského soudu a současně zrušil i rozhodnutí správního orgánu dle § 110 odst. 2 s. ř. s., je povinen rozhodnout kromě nákladů řízení o kasační stížnosti i o nákladech řízení, které předcházelo zrušenému rozhodnutí krajského soudu (§ 110 odst. 3 věta druhá s. ř. s.). Při rozhodování o náhradě nákladů řízení vychází soudní řád správní z celkového úspěchu ve věci (§ 60 odst. 1 ve spojení s § 120 s. ř. s.).

[60] Oba stěžovatelé mají právo na náhradu nákladů v plné výši, neboť ve věci měli úspěch. Pokud jde o náklady řízení o žalobě, ty představuje odměna advokáta. Žalovaný je tak povinen uhradit každému ze stěžovatelů náhradu nákladů spočívající v odměně advokáta za dva úkony právní služby spočívající v přípravě a převzetí zastoupení a sepsání žaloby [§ 11 odst. 1 písm. a) a d) vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)]. Podle § 12 odst. 4 advokátního tarifu, jde-li o společné úkony při zastupování dvou nebo více osob, náleží advokátovi za každou takto zastupovanou osobu mimosmluvní odměna snížená o 20 %. Mimosmluvní odměna za jeden úkon právní služby činí částku 3 100 Kč [§ 7 ve spojení s § 9 odst. 4 písm. d) advokátního tarifu], po snížení podle § 12 odst. 4 advokátního tarifu pak za každého ze stěžovatelů 2 480 Kč. Za dva úkony právní služby tak mimosmluvní odměna činí 4 960 Kč pro každého ze stěžovatelů (2 x 2 480). Podle § 13 odst. 4 advokátního tarifu je s odměnou advokátovi spojena náhrada hotových výdajů ve výši 300 Kč za každý úkon právní služby, z níž každému ze stěžovatelů náleží polovina. Celkově tedy 300 Kč pro každého stěžovatele (2 x 150). Jelikož zástupce stěžovatelů je plátcem daně z přidané hodnoty, zvyšuje se odměna a náhrada hotových výdajů o 21% sazbu této daně,

tj. o 1 105 Kč. Náklady řízení před krajským soudem tedy celkově představovaly 6 365 Kč pro stěžovatele a) a 6 365 Kč pro stěžovatele b). Náklady řízení o kasační stížnosti spočívají v odměně advokáta za jeden úkon právní služby (sepsání kasační stížnosti ze dne 9. 10. 2018 dle § 11 odst. 1 písm. d) advokátního tarifu), tj. 2 480 Kč za každého zastoupeného [§ 7, § 9 odst. 4 písm. d) ve spojení s § 12 odst. 4 advokátního tarifu], a paušální částku ve výši 300 Kč za úkon právní služby ve výši poloviny pro každého ze stěžovatelů (§ 13 odst. 4 advokátního tarifu). Odměna advokáta činí 2 630 Kč pro každého stěžovatele. Jelikož zástupce stěžovatelů je plátcem daně z přidané hodnoty, zvyšuje se odměna a náhrada hotových výdajů o 21% sazbu této daně, tj. o 552 Kč. Celkově tedy náklady řízení před Nejvyšším správním soudem představovaly 3 182 Kč pro stěžovatelku a) a 3 182 Kč pro stěžovatel b).

[61] Žalovaný je povinen stěžovatelům uhradit náklady řízení o žalobě i kasační stížnosti ve lhůtě 30 dnů od právní moci tohoto rozsudku k rukám jejich zástupce JUDr. Pavla Hráška, advokáta.

[62] Usnesením Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 10. 2018, čj. 8 As 319/2018-16, byli oba stěžovatelé vyzváni k zaplacení soudního poplatku. Stěžovatelka a) byla následně usnesením ze dne 11. 12. 2018, čj. 8 As 319/2018-54, od povinnosti uhradit soudní poplatek osvobozena. Stěžovatel b) na základě výzvy soudní poplatek ve výši 5 000 Kč uhradil. Nejvyšší správní soud nyní nicméně dospěl k závěru, že oba stěžovatelé jsou v souladu s § 11 odst. 2 písm. d) ve spojení s odst. 3 písm. e) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, osvobozeni od soudního poplatku ze zákona. Podle § 11 odst. 2 písm. d) se totiž od poplatku osvobozuje *navrhovatel, jemuž byla způsobena újma, v řízení o náhradu újmy na zdraví nebo újmy způsobené usmrcením včetně náhrady škody na věcech vzniklé v souvislosti s ublížením na zdraví nebo usmrcením a náhrady nákladů léčení*. Ačkoliv v řízení před správními soudy formálně nejde o řízení o náhradě újmy, ale o řízení, ve kterém je výsledek takového řízení přezkoumáván, je zřejmé, že úmyslem zákonodárce bylo osvobodit takové navrhovatele, jejichž cílem je domoci se těchto nároků souvisejících se zásahem do jejich zdraví nebo do zdraví jejich blízkých. K tomuto cíli nepochybně směřuje i správní žaloba proti rozhodnutí správního orgánu, který o takovém nároku rozhodoval. Odlišný výklad by vedl k nedůvodné nerovnosti osob, které se těchto nároků domáhají v občanském soudním řízení, a které se jich s ohledem na povahu veřejnoprávního vztahu domáhají v řízení před služebními orgány a případně následně před správními soudy. Jak bylo uvedeno již shora například v bodě [28], takový postup je nepřipustný. Soudní poplatek od stěžovatele b) tedy byl vybrán na základě chybné výzvy a bude mu proto dle § 10 odst. 2 zákona o soudních poplatcích vrácen v plné výši do 30 dnů od právní moci tohoto rozsudku k rukám jeho zástupce JUDr. Pavla Hráška, advokáta.

P o u č e n í : Proti tomuto rozsudku **n e j s o u** opravné prostředky přípustné.

V Brně 2. prosince 2020

Petr Mikeš
předseda senátu